

MÉRIE VAN
DER RIJT

HET VROUWEN HOFJE

Kan ze trouw blijven
aan haar eerste liefde,
en aan zichzelf?

ROMAN

Maart 1692

Met twinkelende ogen knoopt Maria traag haar lijfje dicht. Ze gooit haar hoofd achterover om de houtkrullen uit haar donkerblonde haar te schudden. Dan trekt ze haar jakje aan, terwijl ze haar borsten iets naar voren duwt. Ze doet alsof ze de blik van Johannes niet ziet, maar in werkelijkheid geniet ze van elke seconde dat hij naar haar kijkt. Johannes schiet in zijn hemd en wambuis, zijn hunkerende ogen op haar gericht. Dan legt ze haar vingers teder op zijn stoppelige wang en drukt haar lippen op de zijne. Precies op hetzelfde moment ontsnapt hun een zucht. *Tweelingzielen*, denkt Maria. *Dat zijn wij*.

‘Het kan zo niet langer, lieve Mia.’ Voorzichtig maar beslist duwt Johannes haar van zich af. ‘Ik ga je vader om je hand vragen.’

Geschrokken doet Maria een stap achteruit. Johannes kan vader vragen wat hij wil, maar het is moeder die beslist. En in haar ogen is Johannes ‘maar een timmerman’. Dat hij een rechtschapen protestant is, een eigen timmerwerkplaats heeft met drie knechten en klanten in de rij staan voor zijn houtsnijwerk, zal moeder een worst wezen. In haar wereld draait het om de juiste achternaam, om connecties. En bovenal om ‘wat de mensen wel niet zullen denken’.

‘Toe, mijn liefste Mia. Ik kan toch een aanzoek doen? Laten we niet langer wachten, want alles komt altijd uit. Zeker in een dorp

als Den Haag. Stoepjoffer of straatvarken zullen de mensen je noemen als bekend wordt dat we elkaar hier zien,' houdt Johannes vol. Maar hij hoeft zich geen zorgen te maken. Hij zal gefeliciteerd worden met elke verovering, en al helemaal met die van een chirurgijnsdochter.

'Johannes, het is nog te vroeg,' fluistert Maria. Haar ogen dwalen over de zolder waar keurig opgestapelde planken liggen te drogen naast kisten met gloednieuwe moderne ijzeren spijkers. Ze heeft het hart niet hem te zeggen dat het áltijd te vroeg zal zijn. Nooit zal moeder haar goedkeuring geven aan een huwelijk met Johannes. 'Kom alsjeblieft niet naar mijn huis,' smeekt Maria. Ze ziet al voor zich hoe hij in zijn zondagse goed vader een aanzoek doet en hoe moeder onzichtbaar achter de gangdeur elk woord zal opvangen. Ze kan uittekenen hoe haar leven er daarna uit zal zien. Geen moment meer zal moeder haar uit het oog verliezen. Nu mag ze nog wandelen met Elisabeth, maar dat is dan zeker voorbij. Dan zal ze nooit meer de sterke handen van Johannes over haar borsten voelen, giechelen als zijn tong haar lippen kietelt.

'Je bent twintig, volgens de wet mag je zelf beslissen,' zegt Johannes ongeduldig. Maria antwoordt niet, maar de stilte wordt doorbroken door klepperende ooievaars achter de werkplaats bij de Vliet, op jacht naar kikkers en regenwormen.

'Ik weet het, maar als we trouwen zonder toestemming zal mijn familie ons nooit meer willen zien,' zegt Maria met trillende stem. Ze beseft maar al te goed dat ze dan een onherstelbare kras maakt in de familie-eer van de Ponderussen, waarmee ze het leven van haar broer zal verpesten. Welke vrouw wil nog met een man uit zo'n familie trouwen? En de patiënten van vader zullen hem met de nek aankijken. Dat zou ze zichzelf nooit vergeven.

'Ik zal voor je zorgen, mijn lieve Mia. Altijd.' Johannes grijpt haar handen vast en kijkt haar indringend aan.

'Liefste, ik verzin wel iets,' hoort Maria zich tot haar eigen verbaazing zeggen.

De kerkklok van de Grote Kerk slaat vier keer.

Maria slaat haar hand voor haar mond. 'Mijn hemel, is het al zo laat?'

Snel dalen ze de ladder af. De werkplaats is leeg, want de knechten bezorgen met de handkar een kast met fijn houtsnijwerk bij de Kneuterdijk. Johannes haalt de schuif van de deur en steekt zijn hoofd naar buiten. Nonchalant steekt hij een hand op naar een voorbijganger en doet dan alsof hij speurt naar buien in de lucht.

'Gauw,' fluistert hij als de kust veilig is. Maria geeft hem een kus op zijn zachte lippen en holt naar Elisabeth, die op een bankje zit te wachten.

'Waar bleef je nou!' sist haar vriendin. Driftig steekt ze een arm door die van Maria en troont haar mee. Als Maria achteromkijkt naar de werkplaats ziet ze alleen nog een zwerfhond drinken uit een bruine plas.

'Ik was toch maar even weg?' probeert Maria haar te sussen. Bij Johannes verdwijnt elk besef van tijd.

'Minstens een uur!' zegt Elisabeth streng. 'Wat nou als er bekenden langs waren gekomen? Daar komen praatjes van.'

'Betty, het was zo romantisch,' verzucht Maria. Ze weet dat Elisabeth dol is op de oersaaie boeken van Jacob Cats. Minstens honderd keer al heeft ze *Sinne- en minnebeelden* gelezen, over het vinden van de ware.

'Nou?' Elisabeth lijkt op slag haar woede vergeten en kijkt haar met grote ogen aan.

'Hij pakte mijn hand, streelde al mijn vingers en...' Ze laat het even bij Elisabeth indalen.

'... hij kuste ze een voor een!' Maria sluit gelukzalig haar ogen.

'Werkelijk? Wat zoet!' kirt Elisabeth. Maria denkt aan hoe Johannes haar jakje openrukte, haar borsten in zijn handen nam en haar tepels wreef tot ze hard waren, om ze vervolgens te overladden met zuigzoenen. Ze wist niet dat het bestond, zo zweven tussen pijn en genot.

‘En toen, wat gebeurde er toen?’ De woorden van Elisabeth buiten zowat over elkaar heen.

Elisabeth heeft geen idee van wat mannen en vrouwen met elkaar doen. Zij heeft geen broers die boekjes verstoppert met ‘Voor de liefhebber’ op het omslag. Als haar broers Johannes of Maurits niet thuis waren, haalde Maria zo’n boekje onder hun stromatras vandaan en verslond ze in bed de tekeningen en verhalen. Ze gaven haar een vreemd maar onweerstaanbaar gevoel in haar kruis.

‘Wat er toen gebeurde? Toen, eh, toen droeg hij een gedicht voor,’ zegt Maria snel.

‘Welk gedicht?’ Elisabeth is een en al oor.

‘Eh, iets met maanlicht en dat waar we ook zijn we altijd dezelfde sterren zullen zien, en dat we daardoor toch dicht bij elkaar zijn. Zoiets. En nu even doorlopen, anders krijgen we thuis de poppen aan het dansen.’

Gelukkig komt daar de scharensleep aanklossen. Als hij halt houdt en een huisvrouw hem een roestig mes in de handen drukt, steekt Elisabeth alvast haar vingers in haar oren. De man zet een klomp op het pedaal, en een snerpand geluid weerkaatst tussen de huizen. Maria’s gedachten vliegen meteen weer naar de zolder van de timmerwerkplaats. Voor het eerst had ze haar hand in de broek van Johannes laten glijden. Hij had plotseling hard ingeademd, alsof hij schrok. En net toen ze dacht dat hij wel versteend leek, kreunde hij in haar oor. Een dierlijk grommen dat een hemelse zwerm vlinders deed opfladderen in haar onderbuik.

‘Tot gauw, lieve vriendin.’ Maria omhelst Elisabeth hartelijk en zwaait naar haar moeder voor het raam. Het evenbeeld van Elisabeth, met een rond gezicht, een puntige neus en grote ogen. Lachende zonnegjes, denkt Maria. Zo anders dan haar eigen moeder.

Maria loopt verder de Zuilenstraat in, naar haar eigen huis. Uit de schoorstenen kringelen rookpluimpjes die wild om elkaar heen dansen. De schoorsteen van haar huis danst nog niet mee. Elsje mag van moeder pas na het diner de haard aanmaken. Het geld groeit hun niet op de rug en een extra muts of deken kan net zo goed. De wind gaat steeds meer tekeer, de eerste druppels vallen. Meeuwen krijzen hoog in de lucht, hun buik vol van het afval van de vismarkt. Maria stapt huiverend hun portiek in. De klopper van de deur laat ze zo zacht mogelijk vallen. Maria slaakt een zucht van verlichting als Elsje opendoet, net voor de bui losbarst.

‘Mooi op tijd, juffrouw Maria, uw moeder slaapt nog net,’ zegt Elsje terwijl Maria naar binnen stapt en haar voeten veegt op de deurmat, precies zoals moeder erin heeft gehamerd. Het tengere dienstmeisje sluit de deur geluidloos. ‘Er zit iets in uw haar,’ zegt Elsje. Met duim en wijsvinger vist ze iets uit de vlecht van Maria.

‘Een houtkrul? Hoe kan dat nou?’ zegt Maria zo verbaasd als ze kan. Ze dankt de hemel dat moeder nog niet wakker is.

‘Het zal de wind zijn, juffrouw. In maart gaat-ie alle kanten op,’ zegt Elsje opgewekt. Met haar kleine handen strijkt ze over het typische Scheveningse schort met een fijn grijsblauw ruitjespatroon, dat ze draagt over haar lange zwarte rok. Maria kon eerst nauwelijks geloven dat ze pas dertien is.

Maria bukt zich om haar modderige laarsjes uit te doen. ‘Elsje, wil je ze meteen in orde maken en onder de kapstok zetten?’ Moeder moet de laarsjes niet te zien krijgen in deze toestand, want dan zal ze meteen vragen waar ze in godsnaam is geweest met Elisabeth en wie hen heeft gezien. Alleen in de nette, geplaveide straten en lanen van Den Haag mag ze wandelen.

Maria gaat met haar kleren aan op bed liggen en staart naar de kale takken die voor haar raam heen en weer zwiepen. Ze sluit haar ogen, legt haar handen op haar buik en ademt diep in. Dan ziet ze Johannes’ lieve ogen weer voor zich, voelt ze zijn stelingen die een verlangen in haar wakker hebben gemaakt waarvan ze niet wist dat het bestond. Haar hand volgt het spoor van zijn vingers over haar dijen. Haar eigen vingers gaan verder waar Johannes stopte. De tintelingen van die middag beleeft ze opnieuw. Verboden terrein. Gauw legt ze haar handen terug op haar buik.

Er klinkt een bel: het teken dat Elsje het diner binnen enkele ogenblikken zal opdienen. Maria fatsoeneert haar kleding en kijkt even schuldbewust uit het raam, alsof de takken getuigen waren van haar verdorvenheid. Voor ze zich naar beneden haast, vlecht ze haar haar opnieuw, goed strak dit keer, zodat moeder daar niets van kan zeggen.

Vader zit op zijn vaste plek aan het hoofd van de tafel, moeder aan zijn rechterhand. Als Maria de eetkamer binnenkomt, voelt ze hoe moeders ogen speuren naar vlekken op haar jakje, een loszittende knoop of een haar die is ontsnapt uit haar vlecht. Maria gaat stilletjes zitten. Dat zou moeder – bij wie alles nou eenmaal keihard binnenkomt – kunnen storen. Hoewel ze kennelijk niets vindt wat

haar kan ontriefen, fladderen de neusvleugels van moeder toch onrustig. Ze lijkt het wel jammer te vinden dat er niets is waarover zij Maria de les kan lezen. Woonden haar broers nog maar thuis. Sinds Maurits twee jaar geleden plotseling overleed en Johannes in Leiden theologie studeert, richt moeder haar pijlen meer dan ooit op haar.

Elsje zet een schaal met kippenpastei op tafel. Alle drie buigen ze exact op hetzelfde moment het hoofd om God te danken voor zijn goede gaven. Waarom danken we niet God én Elsje, schiet door Maria's hoofd. Onwillekeurig glimlacht ze bij die gedachte. Gelukkig ziet haar moeder het niet, die zit met stijf dichtgeknepen ogen te bidden. Moeders preek over 'hoe het hoort' zou zo lang duren dat de heerlijke kippenpastei al koud zou zijn voor ze eraan konden beginnen.

'Moet ik hier nu ook al het eten opscheppen? Jullie zien toch dat ik last heb van mijn rug!' Moeder perst haar lippen samen.

Maria kijkt vader vragend aan. Gister klaagde moeder nog dat vader het eten te slordig op de borden schepte. En te langzaam.

'Ik zal je zo iets tegen de pijn geven.' Meer zei vader niet.

Moeder rinkelt het belletje als de gezinsleden hun bestek hebben neergelegd. Elsje komt om af te ruimen, haar mondhoeken flitsen even omhoog als ze de overgebleven kippenpastei op de schaal ziet.

'Ik moet nog even naar de oude Janszen,' zegt vader terwijl hij opstaat van tafel. 'De oude is weer eens licht in het hoofd. Hij zal me wel smeken om een aderlating. Ik heb hem al zo vaak gezegd dat hij die vermaledijde tabak moet laten liggen.' Hoofdschuddend loopt hij richting zijn werkkamer om zijn verschoten lederen chirurgijnstas te halen.

Maria en moeder gaan zoals iedere avond bij het haardvuur zitten, dat Elsje aanmaakt voor ze weer naar haar ouders in Scheveningen vertrekt. Ze mag maar een klein vuur maken, waardoor de zitkamer altijd koud en klam blijft. Met een deken over haar benen

borduurt Maria kruisje na kruisje op linnen servetten. Ze laat de steken uitgroeien tot vreugdeloze rozen. Ze zou er zo graag de initialen JB bij maken. Johannes Bernardus. Ze zucht. Ze laat de naald in haar schoot vallen, buigt en strekt haar vingers om de kramp te verdrijven en staart dan in de vlammen.

‘Ledigheid is des duivels oorkussen, Maria.’ Haar moeders afkeurende woorden laten haar schrikken. Hoe vaak heeft ze zich niet in haar bedstee voorgenomen om zich niks meer van moeder aan te trekken. Twintig jaar is ze, en nog altijd behandelt haar moeder haar als een klein meisje. Toch slaat ze haar ogen neer.

Moeder zit kaarsrecht in de zware eikenhouten fauteuil tegenover haar. Het haardvuur is nog altijd te zwak om het portret van haar vader boven de schouw te verlichten. Alsof de vlammen aanvoelen dat ze voor hem hun best niet hoeven te doen. Moeder stond erop dat een schilderij van vader in de zitkamer zou hangen. Als het aan hem had gelegen zou er een portret van Desiderius Erasmus hebben gehangen, maar moeder keurde dat af. De man vreesde God te weinig en bovendien hoort zo’n portret niet in een zitkamer. Vader heeft zich maar te schikken, want de aankleding van de salon, zoals moeder de zitkamer noemt, is nou eenmaal een vrouwenzaak.

‘Komt er nog wat van?’ Moeder klinkt als een krassende oude kraai. Ze kijkt geen moment op maar blijft haar borduurnaald vinnig in het strakgespannen linnen van de borduurring prikken. Alsof de duivel haar op de hielen zit, denkt Maria. Ze voelt de bijna onbedwingbare neiging om te lachen bij het beeld van haar hollende moeder, maar ze verbijt zich. Ze weet welke rampzalige gevolgen dat kan hebben. Misschien wel drie weken niet naar Elisabeth en dus ook niet naar Johannes! Ze zet gauw haar brave-dochter-stem op en vraagt: ‘Moeder, wanneer begint u aan de mooie geel-met-rode appeltjes?’ Maria wijst naar de gigantische witte linnen lap met steekjes in allerlei tinten groen die over de benen van moeder gedrapeerd ligt. Haar roodfluwelen sloffen piepen onder het kleed uit.

‘Nog een paar weken,’ zegt moeder afgemeten. Maria laat haar

adem voorzichtig los. Het gevaar van een opkomende woedeaanval is geweken.

Moeder legt de laatste hand aan de grillige takken van de boom van kennis van goed en kwaad. Vorige winter al begon ze aan het reusachtige wandkleed met Adam en Eva, verstoten uit het paradijs.

‘Netjes wordt het, moeder,’ zegt Maria, terwijl ze een zucht onderdrukt. Ze weet dat haar moeder niets liever hoort. Prachtig of mooi zou een regelrechte belediging zijn, want dat riekt naar ijdelheid en tijdverspilling. Het tafelkleed zal sowieso ooit in de onderste lade van haar linnenkast belanden. Beter nog, in stukken gescheurd in de vodenmand, denkt Maria. Ze borduurt weer ijverig voort, zodat moeder haar ondankbare gedachten niet kan lezen.

Haar hoofd vult zich met Johannes. Na vanmiddag valt het haar nog zwaarder om zich niet volledig aan hem over te geven. Ze rilt als ze denkt aan zijn ruwe handen op haar borsten. Als ze haar ogen dichtdoet kan ze het net gezaagde hout bijna ruiken. Alleen in de timmerwerkplaats van Johannes voelt ze zich compleet, eigenlijk precies zoals God haar heeft geschapen. Gelukkig is Johannes zoveel standvastiger dan zij, hij staat erop dat zij zich bewaart totdat ze man en vrouw zijn. Hij moest moeder hier eens zien zitten, dan zou ook hij alle hoop laten varen.

‘Maria, vooruit dan maar, gooi er nog maar een blokje op als je zo rilt. Zieken kunnen we niet gebruiken,’ zegt moeder. Geen enkele beweging ontgaat haar.

‘Dank u, moeder,’ antwoordt Maria, terwijl ze verder in gedachten verzinkt.

‘Maria! Maria, hoor je me wel?’ Maria schrikt op. ‘Pieter van Aerden uit Den Haag heeft je vader om een rendez-vous gevraagd.’

Van schrik laat Maria het borduurwerk in haar schoot vallen. ‘Waarom?’

‘Hij zoekt een vrouw.’

‘Die zijn er toch wel meer in Den Haag?’

‘Maria, je bent al twintig! Straks krijgen we je nooit aan de man. Met die Van Aerden zouden we weleens geluk kunnen hebben,’ reageert moeder. Haar naald duikt nog steeds in en uit de stof.

‘Hoezo geluk?’ Maria voelt haar nekspieren verstrakken.

‘Hij is notaris. Weduwnaar ook. Flink boven je stand.’

‘Waarom ik? Hij kent me niet eens.’ Boven haar stand. Dan zal moeder al helemaal niet loslaten.

‘Hij zag je laatst in de Grote Kerk. Hij vond je rechtschapen lijken.’

Tijdens de zondagse dienst had Maria onophoudelijk aan Johannes gedacht, die meestal achter in de kerk zit. Zondige gedachten. Van Aerden moest eens weten.

‘Je vader is weleens bij hem thuis geweest,’ gaat moeder verder. ‘Een van zijn zes kinderen bleef maar hoesten. Dankzij je vader heeft hij het overleefd.’

‘Zes?’ Maria gelooft haar oren niet.

‘Ja, Van Aerden heeft er zes, dus hij weet waar Abraham de mosterd haalt. Plus drie kinderen die de goede God al bij zich heeft geroepen.’

Maria kijkt haar moeder met grote ogen aan. ‘Hoe oud is hij wel niet?’

‘Vijftig.’

Dit kan zelfs moeder toch niet menen.

‘Een man met ervaring, een die zijn wilde haren wel verloren is, daarvoor mag je gerust je handjes dichtknijpen,’ gaat moeder onverstoorbaar door. Maria ziet dat moeder vervolgens niet haar handjes dichtknijpt, maar haar lippen op elkaar perst tot ze alle kleur verloren hebben. ‘De huwelijks plicht wordt dan in ieder geval geen gebed zonder eind.’

Maria denkt aan Johannes, hoe hij de binnenkant van haar dijen streelt. Dat verlangen heeft in de verste verte niets met een plicht te maken die snel voorbij moet zijn.

‘Hij is lidmaat van de protestantse kerk, net als wij,’ zegt moeder. ‘Morgenmiddag komt hij op de thee. Ik heb je nieuwe zondagse jurk met madeliefjes klaargelegd.’ Kennelijk valt er niks te kiezen en moet ze die oude man ontmoeten, of ze nou wil of niet.

‘Je haar gaat in vlechten op je hoofd,’ gaat moeder door. Ook dat nog. Niemand van boven de zestien draagt haar haar nog als een braaf klein meisje. En dan die jurk. Denkt moeder soms dat die Van Aerden een kleuter wil trouwen? Oude weduwnaars willen een jonge vrouw voor de verzorging, dat weet toch iedereen. Opeens voelt ze opluchting over zich komen. Dit is de oplossing waar ze het tegen Johannes over had, zonder die al te weten. Zou God haar te hulp schieten? Het moet de voorzienigheid zijn. Van Aerden is een stokoude man. Misschien heeft hij een kogelronde buik en een rooie opgeblazen kop en moet hij vaak naar het gemak? Dat zou schitterend zijn! Dan hoeft ze alleen maar vol te houden, want van vader weet ze dat het einde dan niet ver weg meer is. Als chirurgijn ziet hij het vaak al van verre aankomen wanneer de Heer een schaapje bij zich roept. Johannes zal maar een paar jaar op haar hoeven wachten. Haar hoofd vult zich met zonnestralen.

Opeens wil Maria niets liever dan alleen zijn. Het geweldige plan dat zich in haar hoofd ontvouwt, wil ze goed overdenken. Ze kan zich nauwelijks inhouden om overeind te springen.

‘Moeder, ik ga naar bed. Ik zal bidden tot de goede God dat hij mij een waardige echtgenoot zal sturen,’ zegt ze, terwijl ze zo beheerst mogelijk de verschrikkelijke servetten opvouwt en in haar houten naaidoos legt. Ze rolt het garen op, legt de naalden en het kleine schaarje in de daarvoor bestemde vakjes. Voorzichtig doet ze de deksel met sierlijk houtsnijwerk dicht.

Moeder valt stil, achterdochtig door de plotselinge vroomheid van haar dochter. ‘Ga maar, kind,’ antwoordt ze dan. Ze schenkt Maria een knikje dat voor goedkeuring door kan gaan.

Maria legt haar naaidoos in het rondbuikige kabinet. Naast de tafel met de donkere, zware stoelen is het een van de weinige meubelstukken in de zitkamer. Maria sluit de kastdeuren rustig en bedwingt zich om niet de trap op te stuiven, want daar heeft moeder een bloedhekel aan. In haar slaapkamer is het ijskoud en slaat de regen tegen de ruiten. Ze trekt bibberend haar enkellange wollen nachtpon aan en knielt op de krakende planken voor haar bedstee. 'Goede God,' prevelt ze met gesloten ogen. 'Geef mij een oude echtgenoot met veel gebreken en kwalen. Het maakt niet uit hoeveel stank en geklaag ik zal moeten verdragen. Ik zal met liefde en toewijding voor hem zorgen, tot in den dood. Amen.' Maria houdt haar ogen strak gesloten, klemt haar handen in elkaar en bidt nog een extra Onzevader om haar smeekbede meer snelheid te geven op weg naar de hemel. Meer kan ze niet doen.